

בפני : כבוד השופטת ד' דורנר

המבקשת : הנדימן עשה זאת בעצמך בע"מ

נ ג ד

המשיבה : מדינת ישראל

בקשת רשות ערעור על פסק-דינו של בית-הדין הארצי
לעבודה מיום 3.11.02, שניתן על-ידי כבוד הנשיא ס'
אדלר והשופטים ש' צור ונ' ארד

בשם המבקשת : עו"ד מיכל גולדהר

החלטה

1. המבקשת, הנדימן עשה זאת בעצמך בע"מ (להלן – המעבידה), מפעילה עסקים בצומת ביל"ו ובאשדוד. מפקח משרד העבודה, שביקר בעסקיה בשני ימי שבת – בתאריכים 17.1.98 ו-7.2.98 – מצא, כי העסקים מופעלים על-ידי 12 עובדים יהודים, שהזדהו בפניו על-ידי הצגת תעודות-זהות.

המעבידה הואשמה בבית-הדין האזורי לעבודה בתל-אביב-יפו בהעבדת עובד במנוחה השבועית, עבירה על-פי סעיפים 9, 26(א) ו-27 לחוק שעות עבודה ומנוחה, תשי"א-1951 (להלן: החוק, או חוק המנוחה). במשפט, בגדרו כפרה המשיבה בעובדות כתב-האישום, העידה המדינה, בנוסף למפקח משרד העבודה, ארבעה מן העובדים שעבדו בשבתות אלה והעידו על עצמם שהם יהודים. כן הגישה המדינה תמציות רישום ממרשם האוכלוסין, הנוגעות ל-12 העובדים ובהן נרשם, כי הם יהודים. המעבידה, מצדה, נמנעה מלהביא ראיות. בית-הדין האזורי הרשיע אותה בעבירות שיוחסו לה, וחייבה בתשלום קנס בסך 55,000 ש"ח.

2. ערעור המעבידה לבית-הדין הארצי לעבודה נגד ההרשעה, ולחלופין נגד חומרת העונש, נדחה.

בית-הדין הארצי פסק, כי הראיות שבאו בפני בית-הדין האזורי, לרבות תמציות הרישום, מבססות את אשמת המעבידה. זאת, הגם שסעיף 3 לחוק מרשם האוכלוסין, תשכ"ה-1965, אינו מונה את הפרטים בדבר דת ולאום, הרשומים במרשם האוכלוסין, בין הפרטים שרישומם הוא ראייה לכאורה לנכונותם. בעניין זה הסביר בית-הדין הארצי, כי התמציות מוכיחות, לכאורה, כי העובדים הצהירו שהם יהודים וכי די בכך כדי לאסור על המעביד להעסיקם בשבת. אף טענת המשיבה, שחוק המנוחה פוגע בחוק-יסוד: חופש העיסוק ולכן אינו תקף, נדחתה. זאת לאחר שבית-הדין הארצי מצא כי החוק, שמטרתו סוציאלית, עומד בתנאים הקבועים בסעיף 4 לחוק-יסוד: חופש העיסוק, שבהתקיימם מותר לפגוע בחופש העיסוק.

3. בבקשה למתן רשות ערעור, שהגישה המעבידה, הועלו שתי סוגיות הראויות, לדעתה, לדיון בערעור ב"גלגול שלישי". הסוגיה האחת נוגעת לדרכי ההוכחה של העבירה של העבדת עובד ביום מנוחה, והסוגיה השנייה נוגעת לחוקתיותו של איסור ההעבדה ביום המנוחה. המעבידה טוענת, כי בית-הדין האזורי ביסס את ממצאיו בדבר הפעלת עסקיה בשבת ויהדותם של העובדים על עדויות שמיעה, שאינן קבילות. המעבידה הוסיפה וטענה, כי חוק המנוחה מנוגד לחוק-יסוד: חופש העיסוק, ועל-כן אינו חוקתי. בעניין זה נטען, כי חלקים נרחבים של האוכלוסייה היהודית מעדיפים ביום המנוחה בילוי משפחתי במרכזי קניות, ואיסור העסקת עובדים בשבת פוגע, במידה העולה על הנדרש, הן בעובדים המעוניינים לעבוד בשבת והן באוכלוסייה, הנזקקת לשירותיהם של עובדים כאלה.

בתשובתה לבקשה טענה המדינה, כי בית-הדין הארצי לעבודה לא חרג מן ההלכות שנקבעו בפסיקה ובהן כבר נבחנו והוכרעו השאלות שמציגה המבקשת. משכך, אין מקום למתן רשות ערעור. לגוף העניין תמכה המדינה יתדותיה בנימוקי פסק-דינו של בית-הדין הארצי, ואף הטעימה, כי החוק – המאפשר מתן היתר לעבודה בעניינים החיוניים לציבור או לחלק ממנו, הוא מידתי.

4. כידוע, רשות לערעור נוסף ניתנת, ככלל, רק בשאלות משפטיות בעלות חשיבות כללית שטרם הוכרעו. ראו ר"ע 103/82 חניון חיפה נגד מצת אור, פ"ד לו(3) 123.

בענייננו, הטענה הנוגעת לראיות, הדרושות להוכחת עבירה של העבדת עובדים ביום מנוחה, שלשם ביסוסה נכנסה המעבידה לפני ולפנים חומר הראיות, אינה מעלה שאלה משפטית כללית. אכן, הרשעת המעבידה אינה מבוססת על ראיות ישירות,

אך ברור, שניתן לבסס הרשעה גם על ראיות נסיבתיות, וכאלה הן הראיות שהמעבדה מכנה אותן ראיות מפי השמועה. במקרה שלפנינו, ראיות אלה אף נתמכו בשתיקת המעבדה, שנמנעה מלהביא ראיות לסתור. שתיקה זו, כשלעצמה, משמשת ראית חיזוק או אף סיוע על פי סעיף 162 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982.

5. אשר לתוקפו של חוק המנוחה, ההוראות הרלוונטיות מצויות בסעיפים 7(ב)(1), 9 ו-12(א) לחוק. וכך נקבע בהוראות אלה:

7(ב). המנוחה השבועית תכלול –
(1) לגבי יהודי – את יום השבת

....
9. העבדת עובד במנוחה השבועית אסורה, אם לא
הותרה לפי סעיף 12.

...
12(א) שר העבודה רשאי להתיר העבדת עובד
בשעות המנוחה השבועית או בחלק מהן, אם הוא
משוכנע שהפסקת העבודה למנוחה השבועית, לכולה או
לחלק ממנה, עלולה לפגוע בהגנת המדינה או בבטחון
הגוף או הרכוש, או לפגוע פגיעה רבה בכלכלה, בתהליך
עבודה או בסיפוק צרכים שהם, לדעת שר העבודה,
חיוניים לציבור או לחלק ממנו.

אכן, איסור העבודה בשבת פוגע בחופש העיסוק, כפי שהוא מוגדר בסעיף 3 לחוק-יסוד: חופש העיסוק, שבו נקבע שכל אזרח או תושב של המדינה חופשי לעסוק בכל עיסוק, מקצוע או משלח-יד. ברם, חוק-היסוד – ב"פסקת ההגבלה" שבסעיף 4 – מתיר פגיעה בחופש העיסוק, בחוק ההולם את ערכיה של המדינה, שנועד לתכלית ראויה ובמידה שאינה עולה על הנדרש, או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו. בענייננו, חוק המנוחה מקיים את כל התנאים המנויים בפסקת ההגבלה.

קביעת יום המנוחה ליהודים בשבת מגשימה את ערכיה של המדינה כמדינה יהודית ודמוקרטית. שני ערכים אלה משתלבים בהרמוניה מלאה בחוק הנדון. ליום מנוחה לעובדים מטרה סוציאלית וחברתית, ואילו היהדות, שהנחילה לאנושות את הקונספציה של יום המנוחה השבועי, קידשה את יום השבת כיום המנוחה של בני העם היהודי. יום השבת הוא ערך לאומי לא פחות מאשר ערך דתי. "השבת היא היצירה הגאונית ביותר של הרוח העברי" כתב חיים נחמן ביאליק (מאזניים י"א, תרצ"ד). ואחד העם אמר: "מי שמרגיש בלבו קשר אמיתי עם חיי האומה בכל הדורות, הוא לא יוכל בשום אופן לצייר לו מציאות עם ישראל בלי 'שבת מלכתא' (על פרשת דרכים, ח"ג, ל')."

ואכן, בפסיקת בית-המשפט העליון הודגשה הדואליות שבשבת. וכך כתב הנשיא שמעון אגרנט:

אין צריך לאמר כי בשעה שקבע המחוקק – בסעיף 9 [לחוק המנוחה] – ש"העבודת עובד במנוחה השבועית אסורה, אם לא הותרה לפי סעיף 12", הוא חתר להגשים את הערך הסוציאלי הכרוך בהבטחת בריאותם ורווחתם של העובדים... גם ברור, שאין זה מקרה, כי בסעיף 7(ב)(1) לחוק הורה המחוקק ש"המנוחה השבועית תכלול – לגבי יהודי – את יום השבת" דוקא, דבר המלמד שהוא ראה את הענין של שמירת השבת, במובן האמור, משום קנין לאומי של העם היהודי, שיש לשמור עליו במדינת ישראל, וכן שהתחשב... [כי] אותו ערך סוציאלי, הטמון במצוות המחוקק שלא להעביד יהודים ביום השבת, מקודש עליהם גם כערך דתי. [בג"צ 287/69 מירון נ' שר העבודה ואח', פ"ד כ"ד(1) 337, בע' 349].

ואילו הנשיא מאיר שמגר הסביר:

בקביעת העיקרון של קיום יום מנוחה שבועי והועדתו בשבת חתר המחוקק להגשים שתי מטרות משולבות: ראשית, מטרה חברתית, לפיה ראוי לייחד יום מנוחה שבועי לכל אדם כדי שיוכל לנוח בו ממלאכתו, לשהות עם משפחתו או בחברת ידידים ולהתפנות לנופש ולבידור לפי בחירתו והעדפותיו. כן נועד קביעת יום המנוחה להגן על בריאותו של העובד ולהבטיח תנאי עבודה הוגנים. שנית, הועדת יום המנוחה בשבת נעשתה על רקע ציווי ההלכה ומסורת ישראל... [בג"צ 5073/91 תאטרות ישראל בע"מ נ' עיריית נתניה ואח', פ"ד מ"ז(3) 192 (להלן בג"צ תאטרות ישראל), בע' 206-207].

6. תכליתו של חוק המנוחה היא, איפוא, כפולה. ראשית, הוא מקיים את הזכות הסוציאלית ליום מנוחה שבועי, שלאכיפתה אף נדרשת יצירת פרהסיה של מנוחה. כך גם עולה מהאמנה בדבר מנוחה שבועית במסחר ובמשרדים, 1957. באמנה זו – שאושרה על-ידי ישראל בשנת 1961 – נקבע בסעיף 6(2), כי "כל מקום שהדבר אפשרי, תוענק תקופת המנוחה השבועית בעת ובעונה אחת לכל בני האדם..." (כתבי אמנה, כרך 12, עמוד 693, בע' 697). שנית, החוק נועד לשמור על צביונה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, תוך "התחשבות ברגשות הדת, שהם נחלתם של חוגים רחבים בציבור" (דברי השופט צבי ברנזון בע"פ 217/68 יזראמקס בע"מ נ. מדינת ישראל פ"ד כ"ב(2) 343, 363). בחירת יום השבת כיום מנוחה אחיד אף מתבקשת מסעיף 6(3) לאמנה, שבו

נקבע, כי "כל מקום שהדבר אפשרי, תחול תקופת המנוחה השבועית ביום השבוע שנקבע כיום מנוחה על ידי המסורת..."

תכלית כפולה זו משרתת מטרה ציבורית, שהגשמתה מצדיקה לפגוע בחופש העיסוק, והיא איפוא תכלית ראויה.

החוק אף מקיים את יסוד המידתיות, שכידוע נקבע אצלנו לפי מבחני ההתאמה, הפגיעה הפחותה והיחסיות, המופעלים באופן מצטבר. ראו, למשל, בג"ץ 1715/97 לשכת מנהלי ההשקעות בישראל ואח' נ' שר האוצר ואח', פ"ד נא(4) 367 (להלן: בג"ץ לשכת מנהלי ההשקעות), בע' 384-385. זאת, תוך קיום זיקה בין מידת הדווקנות, שבה יוכלו מבחני-משנה אלה של המידתיות, לבין משקלה הסגולי של הזכות הנפגעת. משקל זה יש לקבוע בהתחשב במהותה של הזכות, בטעמים שביסודה ובערכים ובאינטרסים במקרה הספציפי (ראו בג"ץ לשכת מנהלי ההשקעות, בע' 423).

7. בענייננו, איסור העבודה ביום מנוחה מגשים, ללא ספק, את תכליותיו, ועומד על-כן במבחן ההתאמה. ואילו שיקול-הדעת לתת היתרי עבודה בשבת, שניתן להפעילו, בין היתר, גם בשל הצורך של הציבור או חלקים מתוכו לקבלת שירותים בשבת, מאפשר למזער את הפגיעה. דוגמה למיזעור זה ניתן למצוא בסעיף 249(20) לפקודת העיריות, המסמיך עירייה להסדיר פתיחתם וסגירתם של עסקים שונים, לרבות בתי-קולנוע, מסעדות, תיאטראות ומוסדות תרבות, בתחום השיפוט שלה או אף בחלק ממנו. הוראה זו מאפשרת לעיריות להתקין חוקי-עזר, המתירים פעילות ביום השבת בתחומי התרבות והבידור, בהתחשב בהרכב האוכלוסייה.

לנוכח הפגיעה בזכות היסוד, פורש האיסור על-פי חוק-עזר בדווקנות, ובכך גם הוגשם מבחן הפגיעה הפחותה. הסביר זאת הנשיא שמגר:

בענייננו מדובר בהוראת חוק בעלת נוסח כופה, הבאה לאזן בין מגמות נוגדות. מחד גיסא, באה ההוראה להגן על האינטרסים של הציבור הדתי, למנוע פגיעה בצביון יום המנוחה וברוחו, ובמיוחד באוכלוסייה המתגוררת בסמיכות מקום. מאידך גיסא, יש בהוראה בדבר סגירת מקום ואיסור פעולות חינוך ותרבות משום הגבלת חירותו של הפרט, המבקש לברור לעצמו דרך בילוי תרבותית לפי טעמו, ולעתים דווקא ביום המנוחה, שבו הוא מתפנה מעבודתו. כאשר חוק כלשהו בא להגביל את זכות הפרט או לפגוע בה, אין לפרשו באופן מרחיב וסוחף. פרשנותו הראויה היא מצמצמת ודווקנית. [בג"צ תאטראות ישראל, שם, 210. ההדגשה במקור].

מתן שיקול-הדעת אף מגשים את מבחן היחסיות. שכן, בגדרו נערך איזון בין התועלת שביום מנוחה לבין הנזק שבפגיעה בחופש העיסוק.

כאמור, המעבידה טוענת, כי חוק המנוחה, שאינו מתחשב בצורכי האוכלוסייה ביום המנוחה, אינו מידתי. ברם, טענה זו אינה נוגעת לתוקפו של החוק – שכאמור, מאפשר מתן היתרי עבודה ביום המנוחה – אלא לדרכי הפעלתו. טענה זו לא עמדה לדיון בפניי, ואף לא יכלה לעמוד, לנוכח הפעלתה של המעבידה את עסקיה בשבת על-ידי העבדת עובדים יהודים – הכל ללא קבלת היתר, שאף לא התבקש.

הבקשה נדחת איפוא.

ניתנה היום, ט"ז באדר ב תשס"ג (20.3.03).

ש ו פ ט ת